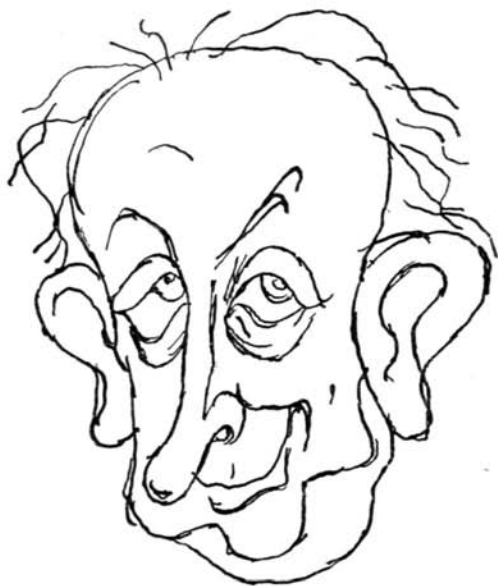

V. Negrea

BIRLIC

Într-o gazetă de specific „artistic“ de acum 16 ani, cu câteva luni înainte de Eliberare, am întâlnit alături de reclamele ciorapului „Arwa care înfrumusețează piciorul“ și ale „pastei de dinți Emalin“, un fel de medalion semnat curajos „P“, dedicat actorului Grigore Vasiliu-Birlic. Articolul, scris pe un ton condescendent și evident zeflemist, conchide astfel: „E totuși un actor de talent Birlic, asta e atît de adevărat cum e adevărat că Birlic nu e, n-a fost și nu va fi un creator de artă în teatrul românesc. Fiindcă, niciodată Birlic nu se va putea ridica pînă la un rol de comedie, dar va reuși oricînd să coboare rolul pînă la nivelul scăzut al puterilor sale artistice destul de anemice“.

Pronosticurile se cer confruntate. Astăzi, rîndurilor acestora, pe cît de sentențioase, pe atît de ridicole, li se poate opune, pe drept cuvînt, următoarea măr-turisire a popularului artist: „Una e să fii înconjurat cu dragoste și respect, să fii numit «inginer de suflete», să-i slujești poporului și să ai conștiința și recu-noașterea valorii tale, și alta e să fii la dispoziția păturii suprapuse, să fii nevoit, indiferent cum, să-i creezi buna dispoziție necesară unei ușoare digestii. Una e să fii artist, să cauți și să ai posibilitatea să-ți perfecționezi mereu arta, și alta e să fii sclavul care trebuie să ofere ceea ce i se cere“.

Drumul pe care l-a străbătut Birlic nu este lipsit de interes. Student, tînărul Grigore Vasiliu e nevoit să facă figurație la un teatru din provincie, pentru a-și putea completa modestele sale resurse de trai. Debutul său este semnificativ. Interpretînd pe unul din pietrarii din piesa lui Sudermann, *Stane de piatră*, strică fără să vrea un moment de mare intensitate dramatică, dar își afirmă cu această ocazie prodigiousul său talent comic. Întîlnirea cu Ion Aurel Maican și Victor Ion Popa va constitui pentru proaspătul actor un eveniment fericit. El va putea să-și valorifice talentul său promițător, va fi încurajat și stimulat. Succesul pe care-l obține în piesele *Amanetul*, *Țăranul baron* și *Androcle și leul* vine să confirme calitățile tînărului actor și să-i deschidă cele mai optimiste perspective.

În 1932, Birlic vine la București. Repertoriul nostru teatral este invadat în acest timp de maculatura comercială. Majoritatea companiilor particulare de teatru se află într-o concurență acerbă, fiecare din ele căutînd să lanseze „bombe”, care să zăpăcească și să cucerească publicul dezorientat. Dorința de a frapa și de a cuceri simpatia cu orice preț este evidentă nu numai în alegerea repertoriului, ci și în stilul de interpretare a acestor producții în serie. Este perioada în care Birlic plătește și el tribut acestui gen de teatru.

Fără îndoială că marele talent al lui Grigore Vasiliu-Birlic ale cărui interpretări de înaltă ținută artistică au cîștigat admirația tuturor, ducînd faima artei noastre interpretative și peste hotare, a înflorit în anii puterii populare. În concepția sa artistică s-au petrecut transformări fundamentale. Începînd din 1948, anul în care a intrat la Teatrul Național, Birlic și-a perfecționat și continuă să-și perfecționeze arta sa, aducînd cu fiecare interpretare atitudinea plină de o nobilă elevație a celui care își face din problemele epocii sale, cea mai importantă cauză. Fiecare nou personaj a constituit pentru Birlic o nouă etapă a evoluției sale artistice, drumul parcurs reprezentînd un drum al exigențelor din ce în ce mai mari, proprii dezvoltării artei noastre realist-socialiste.

Birlic este un excelent actor de comedie, dar el reușește să fie astfel, în primul rînd, pentru că este un artist în sensul cel mai cuprinzător al cuvîntului, un poet care știe să condenseze într-o imagine succintă idei și sentimente profunde. Valoarea personajelor pe care le întruchiează nu se reduce niciodată la amuzamentul pe care îl stîrnesc grotescul, ridicolul sau comicul de situație, și acest lucru ne apare cu atît mai evident, cu cît amintindu-ne de unele din creațiile sale mai vechi, roluri nu prea bogate în omenesc și lipsite de interes artistic căpătau o densitate și o forță dramatică neașteptată. Capacitatea aceasta de a umple golurile, de a îmbogăți și a potența la maximum rolul dovedește nu numai fantezia sa artistică, ci mai ales profunda sa umanitate. Comicul lui Birlic reprezintă o atitudine foarte serioasă în fața vieții, fie în ironia corosivă cu care actorul satirizează personajele negative, fie în zîmbetul bun și înțelegător pe care-l are față de oamenii modești și umili, fie în umorul de calitate al personajelor pozitive. Întotdeauna distingem poziția lipsită de echivoc a omului care aprobă sau dezaproabă, poziția fermă a militantului pentru promovarea omului în ceea ce are acesta mai bun.

Agamiță Dandanache, Bobcinski, Ichim, Rahuma, Toma Căbulea sînt în acest sens exemple edificatoare. În evoluția lui Agamiță Dandanache se simte în permanență atitudinea caustică a interpretului față de personaj. Birlic a intuit cu sensibilitate faptul că „pledoaria pentru om” trebuie realizată în cazul acesta prin contrast. De aici, opacitatea spirituală pe care interpretul i-o conferă personajului, sublinierea senilității, îngroșarea defectelor verbale și a gesticii anarhice, Agamiță Dandanache prezentîndu-se ca o marionetă ridicolă și absurdă, acționată de niște sfori invizibile, dar și o canalie șireată. Urmărindu-l pe Agamiță Dandanache, spectatorul se amuză, dar înfierează personajul, în hohotul de rîs îngăduința negăsindu-și nici un loc.

Să ne gîndim acum la Bobcinski din marea satiră gogoliană. Dîndu-i viață scenică, Birlic nu a pornit de la aspectul caraghios al personajului, ci a căutat să pătrundă profund sensul acestui rol. În actul III, după minciunile nerușinate pe care le debitează Hlestakov, Bobcinski, în culmea admirației, spune prietenului său: „Ăsta zic și eu că e om, Piotr Ivanovici. Uite ce înseamnă să fii om”. Este extraordinar cîtă semnificație poate să aibă cuvîntul „om”, în felul în care îl spune Birlic. Cuvîntul acesta îi umple parcă întreaga făptură. Alături de admirație, deslușim un respect aproape religios; alături de bucuria de a-l fi cunoscut pe Hlestakov, distingem parcă tristetea unor aspirații nerealizate, „uite ce înseamnă să fii om” căpătînd în gura actorului greutatea lucrului simțit de multă vreme, ce-și găsește expresia într-un moment de viață revelator. Cunoscînd dimensiunile reale ale personajului atît de admirat de Bobcinski, efectul comic este copleșitor, dar atunci cînd ridem, nu putem să nu ne gîndim la drama reală a acestui ins anonim și mărginit, dramă tipică pentru atîția oameni fără importanță și ridicoli, abrutizați de o viață meschină și lipsită de orizont.

Pe Ichim din *Steaua fără nume*, Birlic îl privește cu multă înțelegere și compasiune. Actorul desprinde aspectele grave din cele comice, jocul său scenic constituind o analiză de viață minuțioasă și multilaterală. Să ne amintim de o scenă din comedia lui Sebastian.

După ce domnul Pascu, „Magazin universal“, îi dă cartea profesorului Miroiu, acesta din urmă o despachetează și lasă neglijent ambalajul să cadă pe dușumea. Ichim, interpretat de Birlic, se apropie, ridică grijiul hîrtia de pe jos, o netezește, o împătorește și o bagă în buzunar. Într-un simplu gest, actorul condensează întreaga condiție socială și materială a acestui om simplu și modest, pentru care obiectul cel mai neînsemnat îi poate fi cîndva de folos.

Bogăția registrului interpretativ al lui Birlic face ca în cadrul unui același rol, trecerea de la minor la major să se facă fără nici o discrepanță. Apariția intempestivă a lui Rahuma din *Caleașca de aur* este ilară. Scamatoriile sale, felul cum se laudă și cum încearcă să „ciupească“ cite ceva de la Maria Sergheievna stîrnesc un ris copios. Ușor anacronic în raport cu noile realități sociale, acest „ultim reprezentant al fakirilor autentici“ trebuie, în primul rînd, să cucerească simpatia celor cu care vine în contact, pentru a se putea descurca în viață. În vederea acestui lucru, Birlic își investește personajul cu multă vioiciune și umor, dar în evoluția savuroasă și plină de culoare a acestuia, se strecoară un element străin. Se simte parcă atît efortul acestui bătrînel simpatic de a-și exercita profesiunea, cît și o nuanță de durere ascunsă, făcînd o impresie similară aceleia trezite de ghidușii unui clovn trist. Cînd în finalul scenei, Maria Sergheievna îl întreabă pe Rahuma, dacă familia sa mai locuiește încă la Kiev, acesta îi răspunde :

„O nu, doamnă, nici pomeneală. În momentul acela eu plecasem tocmai în turneu, iar cînd m-am întors, nu i-am mai găsit... și am aflat... ați auzit desigur de groapa comună de la Babi-iar... Aici, doamnă, se sfîrșește biografia și începe istoria !“

Cuvintele sînt spuse aproape în șoaptă, vocea tremură, iar din gestică arhi-abundentă n-a mai rămas nici urmă. Dispuși să rîdem de orice spune și ce face Birlic, schițăm un zîmbet, dar acesta ne îngheață pe buze. Rahuma nu glumește de astă dată și vorbind simplu despre atrocitățile fasciștilor, descifrăm durerea reală și profundă a acestui om.

Personajul căruia Birlic a reușit să-i dăruiască din căldura umanismului generos ce caracterizează epoca noastră, este fără îndoială Toma Căbulea din piesa

*În Spiridon Biserică din
„Mielul turbat“ de Aurel
Baranga*

*În Bobcinski din „Revolzorul“
de N. Gogol*

In Valea Cucului. Hazul pe care-l degajă de astă dată personajul este dat de inteligența și de umorul omului superior și înaintat, care privește cu un ochi ager și comentează cu sfătoșenie încercările ridicole și zadarnice ale unui Holdemulte sau Hinea de a opri istoria în loc. În întregul comportament al lui Toma Căbulea, am simțit eliberarea de povara abrutizantă a mizeriei și exploataării, am simțit o adevărată dragoste de viață și de oameni, tipică omului descătușat, Birlic reușind să dea acestui personaj o interpretare plină de substanță și adevăr.

În ansamblul spectacolului, creația lui Birlic reprezintă „o figură de stil“ elocventă și originală, uneori neașteptată, totdeauna însă în concordanță cu întregul, totdeauna pitorească și plină de adevăr. Impresia puternică pe care ne-o lasă Rahuma se integrează perfect în ecourile grave pe care le trezește problematica piesei lui Leonov.

Ichim, în ciuda dimensiunilor reduse ale personajului, aduce în cele câteva apariții întreg parfumul comediei lui Sebastian, iar Toma Căbulea se detașează, pe fundalul noilor noastre realități de la sate, într-un mod impresionant. Despre Toma Căbulea, în interpretarea lui Birlic, s-a vorbit mult și pe bună dreptate. În majoritatea lor însă, aprecierile laudative aveau un caracter de surpriză: „...de parte de a-și birliciza personajul, Grigore Vasiliu-Birlic...“

Aici am vrea să facem o precizare: în condițiile maculaturii teatrului bulevardier, pseudopersonajele îl pot șabloniza pe un actor. Cu totul alta este situația de astăzi, în care actorii sînt chemați să realizeze pe scenă oameni vii și complecși.

Într-o serie de gazete mai vechi, am întilnit termenul „a birliciza“, sinonim — într-un mod mai mult sau mai puțin justificat — pentru acele timpuri cu „a șarja“. Șarja dovedește, în primă și ultimă analiză, atît neîncrederea actorului față de ceea ce spune și ceea ce face personajul, cît și — paradoxal — lipsa de fantezie a interpretului, care îngroașă pentru că nu știe — sau nu poate — să nuanțeze. Amintindu-ne de felul în care Birlic l-a interpretat pe Agamiță Dandanche, Mache Răzăchescu sau Brînzovenescu din piesele lui Caragiale, pe Canciano din *Bădăranii*, Bobcinski din *Revizorul*, sau pe Toma Căbulea din piesa *In Valea Cucului*, ne vom da seama, pe de o parte, cît de puternică este personalitatea sa artistică, pe de alta, cît de diferită este fiecare creație în parte.

*In Canciano din „Bădăranii“
de C. Goldoni*

*In Raspluv din „Nunta
lui Krecinski“ de Suhovo
Kobilin*

Calitățile de care dă dovadă un actor atunci când întrucapează un personaj în de resursele unei imaginații personale. Or, adevărata imaginație nu înseamnă o simplă combinare de idei preluate din text, ci întrebuintarea mijloacelor care sînt particulare actorului și care emană din viața sa organică profundă, imagini psihofizice prin care actorul dă viață imaginilor simbolice ale poetului, cristalizate în text sau pe care le ilustrează cu propriile sale descoperiri.

Birlic știe să pătrundă, dincolo de aparențe, realitatea intimă a personajelor cărora le dă viață. Umorul de calitate cu care își încarcă eroii este cînd copios, ca în Bobcinski, Raspluev sau în personajele caragialiene, cînd subtil și fin, ca în Varlaam sau Toma Căbulea. Alături de umor, distingem însă totdeauna nota gravă, dată de analiza judicioasă a omeniei sau a lipsei de omenie a personajului, solicitînd simpatia sau oprobriul nostru.

Din punctul de vedere al concepției asupra rolului, reținem ca pe o caracteristică interesantă, unghiul prin care Birlic își privește personajul, actorul raportîndu-și totdeauna eroul interpretat la ierarhia socială a acelora cu care acest erou vine în contact. De aci derivă spaima comică a lui Bobcinski față de mărimile sociale, caraghioasa timiditate a lui Ichim sau „boieria oțărîtă” a lui Robinson din *Fata fără zestre*. Tot de aci derivă modestia bunului Varlaam din *Omul cu mîrfoaga*, cea a istețului Spiridon Biserică din *Mielul turbat*, sau conștiința precisă a propriei valori a inteligentului și curajosului Toma Căbulea din piesa *În Valea Cucului*.

Originalitatea artei lui Birlic devine și mai evidentă atunci cînd vorbim despre mijloacele sale de expresie. Ceea ce atrage atenția de la bun început, oricui urmărește jocul scenic al lui Birlic, este extraordinara sa mobilitate, permanenta expresivitate a acestui actor, pentru care nu există pauze nici în gîndire, nici în acțiune. Succesiunea vertiginoasă a stărilor afective provine din intensitatea trăirilor ce se cer în permanență exprimate, mimica și gestică reliefind însăși dialectica formării ideilor și a stărilor emoționale. Vorbind despre Birlic, artista sovietică Sofia Ghiațintova analizează astfel jocul acestui actor în Raspluev

In Varlaam din „Omul cu mîrfoaga” de G. Ciprian

In Robinson din „Fata fără zestre” de A. N. Ostrovski

din *Nunta lui Krecinski* : „Vă reamintiți momentul cînd vine poliția la Krecinski, și Raspluev este întrebă : Care este numele și pronumele dumitale ? — și el răspunde : Eu n-am... n-am pronume... eu sînt așa... fără pronume... Iată că între această întrebare și răspuns, Birlic susține o mare pauză. El tace. Dar vedem, aș vrea să spun, auzim toate cuvintele care-i trec prin minte, cum le respinge pe unele și alege altele, cum caută disperat să-și păstreze „demnitatea lui Raspluev“ și, într-adevăr, o păstrează într-o măsură oarecare, răspunzînd prin fraza lui stupidă, în fond atît de tragică. Vorbind, el nici nu-l privește pe polițist. Fața lui, ochii lui continuă să trăiască cu viața lor proprie și, vai, cît de comică este această viață !“

Aceeași fantezie și originalitate pe care le-am remarcat în mimică și gestică, le dovedește Birlic atunci cînd rostește replicile. Pauzele neașteptate, accentele diferite, ridicările și coborîrile de ton neprevăzute șochează, dar la o analiză mai atentă, ele se dovedesc a fi fructul unei logici interioare foarte strînse, adăugînd valori inedite jocului său scenic.

Este știut faptul că „simpatia de la prima vedere“ nu se datorește unor cauze oculte sau unui bizar magnetism biologic. Farmecul personal, pe care îl degajă Birlic — contactul puternic și spontan pe care-l stabilește cu spectatorul — este dat de multilateralitatea personalității omului social și sociabil, care este ascultat pentru că știe să asculte, care se face înțeles pentru că știe să înțeleagă, care este iubit pentru că știe să iubească. În aceasta constă de altfel și extraordinara popularitate a actorului.

Prin fața noastră se perindă cele mai valoroase creații scenice ale lui Birlic : Dandanache, Brînzovenescu, Spiridon Biserică, Ichim, Varlaam, Bobcinski, Rahuma, Toma Căbulea...

Mereu același și totuși mereu altul, egal cu sine dar divers prin încrederea nelimitată pe care o acordă vieții eroilor întruchipați, Birlic își servește sieși drept material de modelat, ca un adevărat artist al vremii sale.

În Ichim din „Steaua fără nume“ de Mihail Sebastian

În Toma Căbulea din piesa „În Valea Cucului“ de Mihail Beniuc

